

Regeringskansliet  
Socialdepartementet  
103 33 Stockholm**Yttrande över betänkandet Stöd och hjälp till vuxna vid  
ställningstaganden till vård, omsorg och forskning (SOU 2015:80)**

---

*(S2015/06260/FS)*

Riksdagens ombudsmän, JO, har beretts tillfälle att yttra sig över betänkandet. Jag får med anledning av detta lämna följande synpunkter:

Den särskilde utredaren har haft i uppdrag att utreda och lämna förslag till en enkel och ändamålsenlig reglering för att lösa de problem som finns när det gäller vuxna personer som inte kan utöva sitt självbestämmande i situationer då detta förutsätts inom hälso- och sjukvård (inklusive tandvård), forskning samt omsorg (socialtjänst och verksamhet enligt lagen [1993:387] om stöd och service till vissa funktionshindrade).

Åtgärder och omsorgsinsatser som vidtas inom hälso- och sjukvård, omsorg och forskning förutsätter att den enskilde lämnar sitt samtycke till de åtgärder och insatser som föreslås. Det saknas emellertid generella och heltäckande regler i svensk rätt gällande i vilka situationer vuxna ska anses sakna förmåga, i rättslig mening, att fatta egna beslut till hälso- och sjukvård, omsorg och forskning och vad som då ska gälla.

Jag vill inledningsvis nämna att JO i sin tillsyn över de aktuella områdena inte har uppmärksammat att det har uppstått några mer påtagliga problem som gäller att en enskild inte har fått rätt vård eller omsorg på grund av att denne inte själv har kunnat lämna sitt samtycke till en föreslagen åtgärd eller en omsorgsinsats. Min uppfattning är att den lösning som i praktiken har utvecklats inom hälso- och sjukvården och omsorgen avseende personer som inte har förmåga att utöva sitt självbestämmande fungerar tillfredsställande för den enskilde och att enskilda i allmänhet får en god vård och omsorg.

Det är emellertid en brist i lagstiftningen att det inte närmare reglerats hur situationen ska hanteras när den enskilde inte själv kan samtycka till föreslagna åtgärder. Jag delar således utredningens uppfattning att det behövs en reglering som skyddar den enskildes rättssäkerhet och som innebär ett stöd för vård- och omsorgspersonal i dylika situationer. Jag delar också utredningens uppfattning att

utgångspunkten för en sådan reglering ska vara att den enskildes integritet, självbestämmande och delaktighet så långt som möjligt tillgodoses.

Utredningens förslag är omfattande och rör frågor som är komplicerade och innehåller svåra etiska överväganden. Jag lämnar i mitt yttrande några mer övergripande kommentarer på två särskilda punkter i förslaget.

### **Framtidsfullmakter**

Jag ställer mig positiv till att en enskild ska ges möjlighet att genom en s.k. framtidsfullmakt peka ut en person som i framtiden ska fungera som företrädare för honom eller henne i frågor om hälso- och sjukvård, omsorg och forskning.

I betänkandet anförs dock när det gäller omsorg att en redan förordnad god man eller förvaltare ensam ska företräda den enskilde i en fråga som omfattas av uppdraget oberoende av vad som är föreskrivet om framtidsfullmäktig och närstående som företrädare. Det kan enligt min mening ifrågasättas om en sådan ordning är förenlig med målsättningen att den enskildes självbestämmande i största möjliga mån ska respekteras. Ställningstaganden av aktuellt slag kräver att företrädaren har en god personkänedom om den enskilde. Det kan som huvudregel förutsättas att en företrädare som den enskilde själv har utsett har bättre förutsättningar att med iakttagande av de bestämmelser som gäller för uppdraget fatta beslut för dennes räkning än vad en god man eller en förvaltare har.

Till det ovan anförda kommer att det redan idag finns svårigheter att rekrytera tillräckligt många gode män och förvaltare. En risk med förslaget är att det blir ännu svårare att rekrytera gode män och förvaltare om deras uppdrag blir mer omfattande än vad de är idag. En god man eller förvaltare som inte har förmåga att åta sig angelägenheter av mer personlig karaktär men som i övrigt fullgör sitt uppdrag tillfredsställande riskerar vidare att bli entledigad. En sådan ordning är inte tillfredsställande. De samordningsproblem som kan förutses uppstå i den praktiska tillämpningen mellan befintliga bestämmelser i bl.a. föräldrabalken och den föreslagna lagstiftningen har enligt min mening inte analyserats i tillräcklig utsträckning.

Om förslaget leder till lagstiftning bör det även övervägas om inte de särskilda bestämmelser om framtidsfullmakter som är nödvändiga inom området för hälso- och sjukvård bör föras in i den i detta ärende föreslagna lagen om stöd och hjälp till vuxna vid ställningstaganden till hälso- och sjukvård och omsorg, LSH, i stället för i den föreslagna lagen om framtidsfullmakter och behörighet i vissa fall för anhöriga (Ds 2014:16). En sådan reglering bör kompletteras med en hänvisning i den senare lagen om att särskilda regler om framtidsfullmakter inom hälso- och sjukvård finns i LSH.

De frågor som jag nu har berört behöver analyseras och övervägas ytterligare.

### **Närstående**

Bestämmelserna om när en person ska företrädas av en närstående är invecklade och svåra att tillämpa i praktiken. Lämpligheten av att flera anhöriga kan ges behörighet att företräda den enskilde tillsammans måste ifrågasättas.

Bestämmelserna tillgodoser enligt min mening inte heller behovet av att en företrädare ska kunna träda in på ett enkelt och snabbt sätt när det behövs. En risk med förfarandet är att den enskilde inte får den vård eller det stöd som han eller hon behöver lika snabbt som kan ske idag.

När det gäller anhöriga som företrädare får utgångspunkten anses vara att den absoluta merparten anhöriga vill sina närstående väl och därför fungerar som goda företrädare. Trots det kan det uppstå situationer där en anhörigs agerande kan ifrågasättas. Även om bestämmelserna om vad en företrädare ska ta hänsyn till inför ett ställningstagande i en viss fråga är omfattande har utredningen, enligt min mening, inte fullt ut beaktat de risker som kan vara förenade med att lämna över ansvaret för en enskilds beslutsfattande till en företrädare som denne inte själv har utsett. Enligt min mening är de åtgärder som föreslås för att skydda den enskilde inte tillräckliga. Riskerna med att ge närstående en legal rätt att besluta i den enskildes ställe kräver noggrannare och mer djupgående överväganden.

### **Sammanfattande synpunkter**

Utredningen har haft en hög ambitionsnivå och har lagt ner ett omfattande arbete för att försöka förena kravet på en tydlig och heltäckande lagstiftning med kravet på att lagstiftningen ska vara enkel att tillämpa samtidigt som den enskildes rättssäkerhet inte eftersätts. Mitt allmänna intryck är dock att den föreslagna författningsregleringen i väsentliga delar är alltför komplicerad och inte tar tillräcklig hänsyn till den enskildes rättssäkerhet. Det kan också förutses att reglerna i den praktiska tillämpningen kan komma till användning bara i begränsad utsträckning. Förslaget bör i sin nuvarande utformning inte leda till lagstiftning.

Enligt min mening måste man fråga sig om inte den enskildes rättssäkerhet bättre tillgodoses om beslutanderätten inom vård och omsorg läggs på den medicinska professionen respektive ansvariga för omsorgen. Naturligtvis ska den enskildes inställning till den aktuella åtgärden eller insatsen så långt som möjligt klarläggas. Vid bedömningen bör även anhöriga och i förekommande fall företrädare involveras och deras uppfattning i fråga om den enskildes önskemål och vad som är till den enskildes bästa väga tungt.

Jag har i ärendet samrått med chefsjustitieombudsmannen Elisabet Fura och justitieombudsmannen Lars Lindström.

Cecilia Nordenfelt

Caroline Hellström